

Debat 1: Naar een houdbaar wereldvoedselsysteem: de rol van geld

Kraft Heinz en de omkering van alle waarden

De achtste editie van de debatreeks 'It's the food, my friend!' werd dinsdag 21 februari 2017 afgetrapt met als hoofdspreker de milieuwetenschapper en auteur Klaas van Egmond, in het verleden directeur van het RIVM en adviseur van ministers. Klaas van Egmond vroeg min of meer om een revolutie, niet van burgers tegen de overheid, maar van overheden tegen het internationale financiële bestel. Hij liet in kort bestek - en voor de bomvolle zaal overtuigend - zien hoe het **primaat van de financiële markt het milieu en het armste deel van de mensheid onder de voet loopt**, en de dynamiek van de wereldvoedselmarkt bepaalt. Peter Blom, voorzitter van Triodos Bank en Geert van de Veer kwamen met praktijkvoorbeelden van vernieuwende benaderingen in financiën en landbouw.

Het begin van het achtste debatjaar bood een nieuwtje: de traditionele inventarisering van de zaal door moderator Felix Rottenberg geschiedde digitaal. De aanwezigen konden via hun mobiele telefoon aangeven wat hun achtergrond was. Maar liefst 205 aanwezigen vulden de vragen in. Uit de [resultaten](#) bleek dat ongeveer een vijfde van de aanwezigen werkzaam was in de financiële sector (een record!), en een iets kleiner deel in onderzoek en advies. Burgers, studenten en overheidsdienaren vormden elk ongeveer een tiende van het publiek. Agribusiness en handel vormden samen een tiende. Boeren en NGO's waren er deze keer relatief weinig, samen een tiende. Bijna de helft van de zaal kwam uit Noord-Holland, de andere helft hoofdzakelijk uit Utrecht, Gelderland en Zuid-Holland.

Klaas van Egmond: 'Aandeelhouders kunnen niet de wereld regeren'

De hoofdspreker van de avond was Klaas van Egmond, hoogleraar Geowetenschappen aan de Universiteit Utrecht. Hij is een van de denkers in het Sustainable Finance Lab, waarvan Triodos Bank de gangmaker is.

Globale situatie: zorgwekkend

Van Egmond gaf een omvattend beeld van de globale situatie van het voedselsysteem, met een focus op economie en waarden. Hij wees erop dat overheden hun morele verantwoordelijkheid afwijzen als het over economie gaat, en daarmee toestaan dat menselijke waarden ondergeschikt worden gemaakt aan de machinerie van de financiële markt. Die markt creëert ongebreideld geld uit het niets, dat uiteindelijk terecht komt bij hedgefondsen, die er de wereld mee afstruinen, op zoek naar snel rendement. De gigantische schade voor milieu, gezondheid en sociaal welzijn wordt afgeschoven op diezelfde nationale overheden en op toekomstige generaties, ofwel *geëxternaliseerd*.

Kraft Heinz

De casus van Kraft Heinz, dat vorige week een bod van 134 miljard euro op Unilever deed, illustreerde treffend het op snelvuurvaart uitgesproken verhaal van Klaas van Egmond. Kraft Heinz, met een gigantische schuldenlast, wil het twee keer zo grote, relatieve schuldenvrije Unilever overnemen, om daarmee een 'zinvolle' bestemming te geven aan werkeloos kapitaal van de 3G investeringsgroep en van Warren Buffett. 3G staat bekend om keiharde saneringen na overnames, die elke duurzame ambitie frustreren, en op lange termijn het bedrijf (en de planeet) uithollen. Kraft Heinz moet steeds grotere overnames doen om zijn financiële piramidespel gaande te houden.

Misdaad

Unilever daarentegen zet, op gezag van de moreel gemotiveerde topman Paul Polman, al jaren in op duurzaamheid, klimaat en gezondheid, wat in het huidige economische systeem betekent dat er extra kosten moeten worden gemaakt. Kraft Heinz wil die zorgvuldige opgebouwde duurzaamheid in een snelle bloedige operatie wegsnijden, en op die manier een snelle winst maken - ook al betekent dat een ecologische en sociale misdaad. In een NOS-filmpje zien we de voorzitter van de Vereniging van Effectenhouders, Paul Kusters, die erop wijst dat 18% koerswinst toch ook niet te versmaden is. 'Mijnheer licht', constateert Van Egmond.

True Cost Accounting

De casus gaf in een notendop weer hoe een ongeleide economie leidt tot een ongelijk speelveld tussen bedrijven die duurzaam proberen te opereren en bedrijven die schaamteloos roofbouw plegen op de wereld. *True Cost Accounting* werd in de Rode Hoed veelvuldig aangehaald als gereedschap om de afgewentelde kosten in beeld te brengen - en er vervolgens maatregelen tegen te nemen. Zolang overheden echter geen maatregelen nemen, staan ze toe dat dit mechanisme doorgaat, met als resultaat *land grabbing*, klimaatopwarming, bodemverarming, watervervuiling, uitroeiing van biodiversiteit, menselijke uitbuiting en een obesitas-epidemie.

Anonieme aandeelhouders richten de wereld in

De overheid bemoeit zich nergens mee en laat het aan de Polmans over om de aanval af te weren; maar Polman kan zomaar overruled worden door anonieme aandeelhouders van Unilever, die alle recht hebben om onze planeet en haar bewoners te verkwanselen aan de hoogst biedende oligarch in een willekeurig buitenland.

Washington Consensus

Dat we in deze situatie zijn beland, is onder andere het gevolg van de zogeheten Washington Consensus. Sinds de val van de Berlijnse muur heerst er in het Westen een consensus dat je alles kunt liberaliseren en privatiseren. Het eigendom over alle gemeenschappelijke middelen werd in toenemende mate verschoven naar anonieme aandeelhouders. We hebben samen afgesproken dat alleen die macht telt. Daardoor is de macht over de *commons* in toenemende mate komen te liggen bij 'Overlappende Normatieve Gemeenschappen' (ONG's), zoals multinationale ondernemingen en banken.

Wisselende systeemgrenzen

Een probleem is dat de systeemgrenzen niet meer duidelijk zijn. De ONG's maken hier gebruik van en spannen de staat voor hun karretje. Als bedrijven arbeid tekort komen, is het systeem de wereld; dan gaan ze naar ontwikkelingslanden en halen ze arbeiders op; maar als die arbeiders worden ontslagen en werkeloos worden, is dat het probleem van de nationale overheid. Als de economie goed gaat, krijgen banken vrij spel, worden staatbedrijven geprivatiseerd en gaat het rendement naar aandeelhouders. Maar zodra het slecht gaat, is het systeem ineens weer de staat en moet de staat het faillissement afkopen. Dat is een bizarre gang van zaken, vindt Van Egmond. Binnen een systeem kun je regels stellen en beleid voeren, bij wisselende grenzen is geen regulering (en ethiek) mogelijk. Het systeem moet afgebakend zijn.

De 'verduistering' in de voedselmarkt

Klaas van Egmond staafde zijn verhaal veelvuldig met cijfers, grafieken, landkaarten en tabellen en ging ook in detail in op de ontwikkelingen in de voedselmarkt. Hij vatte samen hoe er een grote machtsconcentratie heeft plaatsgevonden aan de kant van de productie (agro-industrie) en aan de kant van de consumptie (retail). Ooit stond de consument dicht bij de herkomst van zijn voedsel. Nu heerst er anonimiteit en gebrek

aan transparantie. Van Egmond: 'In het tussentraject treedt verduistering op.' Dit vergemakkelijkt de externalisering van kosten. Aan de productiekant gaat het om de bekende problemen als bodemverarming, broeikasgasemissie enzovoorts. Aan de consumptiekant gaat het onder meer om obesitas, waarvan de kosten wereldwijd nu op 2000 miljard euro per jaar worden geschat.

Speculatie met voedsel

In het kader van de deregulering nam de VS onder Bill Clinton in 2001 de Commodity Futures Modernisation Act aan. Hiermee werden de beperkingen op de handel en speculatie in voedsel afgeschaft. De gevolgen werden vrij snel zichtbaar, zoals Van Egmond in een grafiek laat zien: de prijzen van voedsel liepen op en veroorzaakten instabiliteit in het Midden-Oosten. In 2007 kwam de financiële crisis eroverheen, een gevolg van de deregulering van de financiële markt. Toen de beurzen instortten, zocht het geld een goed heenkomen; sindsdien heeft de land grabbing een enorme vlucht genomen. Het financiële systeem zoekt continu naar nieuwe objecten om het nieuw geschapen geld heen te laten stromen.

Land grab onder het mom van ontwikkelingshulp

Chique instituties zoals de Millennium Change Corporation die zich profileren als ontwikkelingshulp, zetten zich in om dit proces te versnellen, door alle natuurlijk kapitaal in ontwikkelingslanden verhandelbaar te maken in ruil voor leningen. Op dit moment is al 5% van het wereldwijde landbouwareaal in handen van vreemde mogendheden. Ook in Oost-Europa is nu op grote schaal land grabbing gaande. Het Oekraïneverdrag (Oekraïne heeft de beste landbouwgronden van Europa) kan ook in dit licht bezien worden, hoewel Van Egmond aangeeft dat hij 'de vinger er niet precies achter kan krijgen.'

CO₂-credits betaald met honger in Afrika

Nederland staat nu tiende op de wereldranglijst van land grabbers. 'Vroeger veroverden we de koloniën met geweld', aldus van Egmond. 'Nu regelen we dat met financiële derivaten en kopen ze gewoon op.' Biobrandstoffen spelen daarbij een kwalijke rol. Beneden de Sahara wordt een enorm deel van de verkochte landbouwgronden voor biofuels gebruikt, in landen waar structureel honger heerst. Wij doen dit om onze klimaatdoelen te halen, vertelt Van Egmond. We kunnen namelijk via het Clean Development Mechanism (CDM) CO₂-credits verdienen door energie op te wekken met biomassa uit ontwikkelingslanden. Biomassa levert per vierkante meter grond slechts 1/20^e op van zonnepanelen. Experts zijn het erover eens dat het een kansloze strategie is. Toch is dit beleid.

Land grabbing in Nederland

Ook in Nederland zelf dreigt land grabbing. In 2008 werd ASR genationaliseerd door de Nederlandse staat; de staat loste de problemen voor deze 'Overlappende Normatieve Gemeenschap' op. Het bedrijf heeft 28.000 hectare landbouwgrond en is daarmee de grootste agrarische grondbezitter van Nederland. In juni 2016 is het bedrijf weer naar de beurs gebracht. Daarvoor wilde het Chinese Anbang het kopen. Minister Asscher heeft er toen een halszaak van gemaakt, daardoor ging niet door. Maar nu het bedrijf beursgenoteerd is, kan het nog steeds worden opgekocht. Dan kan een aanzienlijk deel van onze grond voortaan worden gebruikt om bijvoorbeeld soja voor Chinese varkens te telen.

Doelen en waarden waren ooit leidend

In het laatste deel sprak van Egmond over fundamentele menselijke waarden als leidraad voor de economie. Mensen hebben in hun leven doelen die zijn verbonden met waarden. De economie ontstaat als gevolg van het gemeenschappelijk streven om die doelen te realiseren, en de financiële markt ontstond om de economie te voorzien van gereedschappen. De economie en financiële markt stonden oorspronkelijk dus in dienst van menselijke doelen en waarden.

De omkering van waarden

Inmiddels is het plaatje radicaal omgedraaid, zoals Van Egmond op het projectiescherm laat zien, met een druk op de knop: nu staat het financieel systeem bovenaan en de doelen onderaan. Instituties als de EU zetten alles op alles om het financiële systeem draaiend te houden; de economie is geliberaliseerd om alle natuurlijke en sociale kapitaal verhandelbaar te maken (zodat de wereld kan worden opgekocht met de opgeblazen geldvoorraad); en onderaan staan nu de menselijke waarden en doelen, die zich dienen aan te passen aan de economie; ethiek mag in geen geval meer beperkingen opleggen aan de markt. De reclame legt ons nu uit wat onze waarden en doelen zijn: 'Deze auto, dat ben jij'.

Massamigratie en land grabbing

Het was, zoals Ronald van Marlen aan het eind van de avond zei, een 'gitzwart beeld' van een geperverteerd economisch systeem. De gevolgen (massamigratie) zijn nog maar net begonnen zichtbaar te worden, aldus Van Egmond. In Afrika is nu al, afhankelijk van het land, 1% tot 10% van de bevolking ontheemd geraakt als gevolg van land grabbing. De ontheemden komen in stedelijke sloppenwijken terecht, wat leidt tot maatschappelijke instabiliteit, burgeroorlog en stromen vluchtelingen. Zo zijn in Tanzania 150.000 mensen van hun land verdreven als gevolg van land grabbing.

Oplossing: een soevereine overheid

Gelukkig had Van Egmond ook concrete aanbevelingen om het waardesysteem opnieuw om te draaien, specifiek voor de voedselsector. Zijn aanbeveling komt erop neer dat de economie weer moet worden ingericht door een moreel bewuste overheid. 'Een overheid die geen keus maakt, staat een ecologische en sociale misdaad van globale omvang toe.' De overheid moet daarom weer haar soevereiniteit claimen ten opzichte van de Overlappende Normatieve Gemeenschappen.

Geldschepping en commons

Van Egmond pleitte er indringend voor om de geldschepping uit handen van particuliere banken te nemen en weer terug te plaatsen in handen van de overheid - op gezag van Aristoteles die zei dat geld door de wet wordt gemaakt, niet door de natuur. Land grabbing, waarin Nederland een 10^e plaats op de wereldwijde ranglijst inneemt, moet worden gestopt. Dit kan door het vrije verkeer van kapitaal te beperken, specifiek de vrije handel in landbouwgrond. De verregaande deregulering van *commodities* in het begin van het millennium, die tot speculatie met graanprijzen en torenhoge voedselprijzen heeft geleid, moet ongedaan worden gemaakt. 'Binnen onze gemeenschap, moeten onze eigen regels gelden over beheer en eigendom van grond.'

Een halt aan externalisering

Het externaliseren van kosten moet ongedaan gemaakt worden met True Cost Accounting. Transparantie is daarbij de eerste stap. Vervolgens is het aan de staat, aldus Klaas van Egmond, om een gelijk speelveld creëren. Dit kan met maatregelen als een vleestaks, suikertaks of CO₂-tax. Het systeem van verhandelbare CO₂-rechten heeft namelijk volledig gefaald. 'Een ton CO₂-rechten kost nu 4 euro, terwijl het feitelijk 80 euro zou moeten kosten.' Natuurlijk moeten, voor zover mogelijk, ook de stofkringlopen beter gesloten worden.

Deconcentratie en boerengeld beter verdelen

In de agro-industrie en retail is volgens Van Egmond deconcentratie nodig, na de extreme consolidatie van de afgelopen decennia. Zo kan de afstand tussen producent en consument weer kleiner worden en dat maakt het afwentelen van kosten moeilijker. Het GLB moet bovendien drastisch worden herzien ten voordele van kleine en duurzame boeren. In een land als Roemenië gaat nu 50% van de GLB-subsidies naar 1% van de grootste, rijke boeren.

Aandeelhouders kunnen niet de wereld regeren

De echte sleutel tot een duurzamere voedselvoorziening is echter uiteindelijk het financiële systeem. De eigendomsverhoudingen moet opnieuw doordacht worden. 'De overheid moet het geld weer naar de goede plek sturen, waar het van waarde is. Het idee dat aandeelhouders mogen bepalen wat er gebeurt in de wereld, waar zoveel aan de hand is, kan niet langer. Dat zou in Den Haag nu een brandende kwestie moeten zijn. Maar daar hoor je niks over.'

Zoek het midden in de menselijke waarden

Van Egmond sloot af met een filosofisch betoog over waarden. Hij heeft onderzoek gedaan naar de waarden van burgers; waarbij enkele tienduizenden mensen werden geënquêteerd. Volgens Van Egmond kunnen de dominante waarden schematisch worden geplaatst op een 'waardencirkel'. Aan de linkerkant van de cirkel heerst het geloof in één collectieve waarheid. Aan de rechterkant heerst juist het geloof in het individu en worden de collectieve waarheden afgewezen. Aan de bovenkant van de cirkel heerst idealisme en spiritualiteit, aan de onderkant van de cirkel het materialisme.

De cirkelgang

Niet alleen mensen, ook organisaties kunnen op de cirkel geplaatst worden. Strijd ontstaat vaak tussen partijen die op tegenovergestelde delen van de cirkel staan. En de kernwaarden van de Westerse cultuur verschuiven door de tijd heen over de cirkel. We zitten nu in een materialistische individualistische fase. 'We hebben allemaal een ik-phone, ik-pad en ik-mac', aldus Van Egmond. 'Een groepering als ISIS staat daar recht tegenover, linksboven op de cirkel, waar men gelooft in één absolute waarheid. Zoals vroeger de Katholieke Kerk, die ook duizend jaar lang ketters heeft verbrand.' We schuiven nu in Europa door richting idealistisch individualisme, waarvan de voorlopers al actief zijn: biologische landbouw en kleinschalige duurzame initiatieven zoals Transition Towns.

Zoek het midden

Wat gevaarlijk is voor de maatschappij, zijn de middelpuntvliedende krachten, die groepen en individuen naar de periferie van de cirkel toe drijven. Want elke waarde, tot

in het extreme doorgedreven, is destructief. Op dit moment zijn die middelpuntvliedende krachten groot. Stalinisme was extreme collectiviteit, een *failed state* is extreme individualiteit (ieder voor zich). Extreem idealisme (denk aan sektes) ontkent de materiële wereld, extreem materialisme reduceert de mens tot een ding. Van Egmond: 'We moeten onszelf als maatschappij zo organiseren dat we het evenwicht blijven zoeken tussen de verschillende waarden. We moeten onze economie inrichten met een nieuwe moraliteit en zoals Aristoteles ons al leerde, is het goede het midden tussen vele kwaden.'

Reacties: herkenning

Na afloop gaf Charlotte Cator, studente economie en filosofie, haar reactie. 'Klaas van Egmond verwoordde heel precies wat ik vind en voel. Hoewel ik economie studeer, wordt daar nooit over onderliggende waarden gepraat. De omkering van de verhouding tussen menselijke doelen en de financiële sector was een sprekend beeld dat precies weergaf wat ik ervaar. De economische wetenschap stelt de moraliteit buiten beschouwing te kunnen laten. Er is geen aandacht voor in de studie. De morele aspecten vind je hooguit terug bij filosofievakken. Terwijl Klaas helder laat zien hoe de inrichting van het economie en de gevolgen daarvan het gevolg zijn van keuzes.'

Confronterend

Quirien Reijtenbagh, studente Future Planet studies: 'Klaas verwoordde heel goed hoe de financiële sector een leidende rol in de economie heeft genomen die rechtstreeks leidt tot land grabbing. Hij liet zien hoe Nederlandse bedrijven en investeerders een nieuwe vorm van kolonialisme bedrijven, door Afrika op te kopen met door particuliere banken gecreëerd geld. Dat is een ontzettende exploitatie van het natuurlijk kapitaal van derdewereldlanden. Het is schokkend dat wij 10^e staan op de ranglijst van landen die zich daaraan schuldig maken.'

De nalatigheid van links

David Deijmann, kok en filosoof: 'Het verhaal van Van Egmond maakte duidelijk hoe belangrijk het is dat de overheid het mandaat gaat gebruiken dat ze hebben. De overheid heeft het recht en de morele plicht om zaken als land grabbing te voorkomen. Daar liet Klaas wel iets onbenoemd, namelijk de nalatigheid van politiek links. Ook zij zijn meegegaan in de liberalisering van de EU en de wereld, ook zij laten hun mandaat liggen. De tragedie is dat alleen de politici op extreem rechts op dit moment nog hun mandaat durven te gebruiken.'

Peter Blom: 'True Cost Accounting maakt verrekening mogelijk'

Na Klaas van Egmond voerde moderator Felix Rottenberg een gesprek op het podium met Peter Blom, voorzitter van Triodos Bank. Triodos Bank richtte in 2011 samen met Klaas van Egmond, Herman Wijffels en andere denkers het Sustainable Finance Lab op, om te overdenken hoe de financiële sector robuuster en duurzamer ingericht kan worden. Een van de thema's op de agenda is geldschepping. 'Klaas van Egmond heeft dit meteen op de agenda gezet. De klassieke monetaire economen zeiden in eerste instantie: laat maar, dat snappen wij eigenlijk ook niet.

Inmiddels zijn we in gesprek met de Nederlandse Bank en zit wel 80% van de Nederlandse deskundigheid op het gebied van geldschepping in het SFL', aldus Blom.

Groene kredietverstrekking

Rottenberg vroeg Blom hoe Triodos Bank in zijn kredietverlening waarborgt dat het geld naar de goede plekken gaat. Blom: 'Wie bij ons krediet aanvraagt, moet ook een paragraaf aanleveren over duurzaamheid, die we kritisch toetsen. Onze kredietadviseurs worden getraind om zich altijd eerst af te vragen of een bedrijf maatschappelijk bijdraagt. Daarnaast geven wij groene hypotheekrentes uit: als een huis energiezuinig en duurzaam is gebouwd, geven we korting op de hypotheekrente. Als we daar met alle banken een standaard product van maken, heeft het grote invloed. De minister kan daar ondersteunend bij helpen.'

True Cost Accounting

Peter Blom gaf aan dat ook True Cost Accounting een oplossing is. 'Hiermee kun je duidelijk maken wat de echte kosten van de productie zijn voor milieu en maatschappij. Zo kun je het verschil duidelijk maken tussen verantwoord ondernemen en rooibouw.' Aandeelhouders van bedrijven moeten hierom vragen, vindt Blom. En overheden kunnen erop sturen. 'Je kunt bedrijven die niet transparant zijn, een hogere belasting opleggen. Dan gaan ze snel overstag.' Blom meldde dat Triodos Bank momenteel een True Cost pilot doet met het biologische bedrijf Eosta, waarin de verborgen kosten worden uitgerekend tot aan de balans en de winst- en verliesrekening. Tussentijdse resultaten zijn in februari gepresenteerd.

Grenzen van True Cost Accounting

Naar aanleiding van vragen uit het publiek gaf Peter Blom aan dat True Cost Accounting ook zijn beperkingen kent: 'Niet alle waarde is in geld uit te drukken. Door alles financieel te maken wordt het ook eenzijdig. Maar als je duurzaamheidsproblemen transactioneel wilt oplossen, of maatregelen wilt treffen als overheid, is True Cost Accounting erg nuttig om zaken transparant te maken.'

Geert van der Veer: 'Een coöperatieve boerderij is goed voor de bodem en voor het geluk van mensen'

De derde spreker van de avond was Geert van der Veer, oprichter van Stichting Herenboeren Nederland. Geert van der Veer presenteerde een chique variant van *Community Supported Agriculture*. Zijn Stichting Herenboeren heeft nu het eerste coöperatieve boerenbedrijf opgericht dat 200 mensen kan voorzien in 60-70% van hun voedselbehoefte; de 200 deelnemers leggen elk 2000 euro in en nemen drie jaar de producten af. Via een algemene ledenvergadering worden fundamentele beslissingen genomen. De boer werkt in loondienst en de grond wordt gepacht.

55 soorten groente

Van der Veer vertelt dat de boerderij varkens, kippen en koeien heeft, 8 soorten peren, 4 soorten pruimen, 12 soorten appels. Er worden maar liefst 55 groentesoorten geteeld, met het seizoen mee. De afbeeldingen op het scherm toonde een idyllisch gemengd bedrijf. De prijzen die de deelnemers voor hun producten betalen, kunnen volgens Van der Veer makkelijk concurreren met de supermarkt. De deelnemers aan de coöperatie doen soms vrijwilligerswerk op de boerderij, maar dat hoeft niet. De landbouw is natuurinclusief. 'Wij prediken dat we goed zijn voor de bodem en het geluk van mensen.' Bij de vraag van Felix Rottenberg aan de zaal wie mee zou willen doen aan zo'n formule, staken meteen tientallen mensen hun hand op.

Eigen broek ophouden

De Stichting heet Herenboeren omdat herenboeren vroeger niet al te veel werk deden, net als de leden van de coöperatie; de deelnemers van de coöperatie zijn dus als het ware 'herenboeren'. Van der Veer heeft het systeem zo opgezet dat er geen vreemd vermogen in hoeft. Hij is onafhankelijk van Europese subsidies. Wel heeft hij voor het eerste bedrijf steun gekregen van de Markgraafstichting. Zodra hij echter 150 intekenaars heeft op de boerderij, kan de volgende boerderij worden opgestart. Zo hoopt hij op den duur tientallen coöperaties tot stand te brengen.

Slotdiscussie: 'Het enige wat nodig is, is een wilsbeslissing'

In de slotdiscussie werd onder andere gesproken over de invloed van hoge grondprijzen. Een hectare landbouwgrond in Zeeland kost nu al 80.000 tot 90.000 euro per hectare. Deze waarde is grotendeels speculatief, door de opgeblazen geldvoorraad en de vrijhandel in grond, en dat betekent een enorme last voor beginnende boeren. Klaas van Egmond geeft aan dat de staat hierin zijn invloed kan uitoefenen, door het evenwicht tussen publiek en privaat te herstellen. Zo kan de staat goede landbouwgrond in een stichting onderbrengen en verpachten. Het wordt tijd dat de staat opnieuw gaat nadenken over de ecologische hoofdstructuur, die door EU-regels onmogelijk is gemaakt, en over een agrarische hoofdstructuur. Van Egmond: 'De overheid kan dit veranderen. Het enige wat nodig is, is een wilsbeslissing.'

De sprekers worden onthaald op een lang en donderend applaus.

Verslag: Alexis de Roode
Fotografie: Michel Wijnbergh

*Het volgende debat in de serie It's the food, my friend! vindt plaats op **dinsdag 14 maart** in De Rode Hoed in Amsterdam. Thema: Van boeren crisis naar boeren met toekomst - sociale transitie. **Let op: aanvang 19.00 uur** - 20.45 uur. Daarna kan ieder die dat wil in de zaal naar het verkiezingsdebat blijven kijken.*

Organisatie:

Wouter van der Weijden, Stichting Centrum voor landbouw en Milieu

Bert van Ruitenbeek, bureau Ecominds

Felix Rottenberg

in samenwerking met de Rode Hoed.